

REZULTATI TERENSKOG PREGLEDA I ARHEOLOŠKOG ISTRAŽIVANJA KULTURNOG KRAJOLIKA OKO UVALE OGRUL NA OTOKU KRKU (2019. – 2021.)

<https://doi.org/10.17234/9789533791807.19>

STRUČNI ČLANAK

U periodu od 2019. do 2021. godine udruga ZipArh provela je terenski pregled i probna arheološka iskopavanja na području oko uvale Ogrul na otoku Krku. Istraživanje je obuhvaćalo terenski pregled predjela Glavina, Prileti, Graca i Vinca, intenzivni pregled predjela Vinca te probno arheološko iskopavanje manjih sondi na predjelima Prileti i Graca. Glavni cilj istraživanja bio je napraviti podlogu za daljnja arheološka istraživanja te pokrenuti zaštitu i konzervaciju ranokršćanske crkve sv. Nikole u uvali Ogrul i utvrde Veli grad, ali i cijelog kulturnog krajolika koji sadrži dokaze o obitavanju i iskorištavanju područja od brončanog doba do danas.

***Glavne riječi:** Krk, Ogrul, Vinca, terenski pregled, crkva sv. Nikole, utvrda Veli grad, prapovijest, kasna antika, Justinijan*

1. UVOD

Uvala Ogrul nalazi se na istaknutom dijelu istočne strane otoka Krka, gdje se strme i krške padine prema istoku spuštaju u relativno ravnu, plodnu ravnicu toponima Vinca (Sl. 1). Na području Vinca postoji nekoliko recentno izgrađenih objekata čija je izgradnja djelomično devastirala krajolik, no nisu trajno nastanjeni. Sjeverni dio predjela Vinca spušta se u uvalu Ogrul na čijem su sjeveroistočnom dijelu vidljive ruševine crkve sv. Nikole otprije poznate u literaturi.¹ Ovome području može se pristupiti jedino s morske strane ili planinarskom stazom koja započinje u uvali Potovošće nedaleko od Vrbnika. Uz spomenutu crkvu, na predjelu Glavina sjeverozapadno od uvale Ogrul, nalaze se ruševine utvrde Veli grad koja se u literaturi dovodi u vezu s crkvom.² Međutim, ovi lokaliteti nisu jedini pokazatelji naseljavanja ovoga prostora u prošlosti, a njihovi konteksti, povijest i odnos s ostalim istovremenim arheološkim nalazištima na Krku, ali i na ostatku istočne obale Jadrana, nisu u potpunosti razjašnjeni.

U periodu od 2019. do 2021. godine proveden je niz terenskih pregleda i probnih arheoloških istraživanja na području uvale Ogrul, predjela Vinca, Prileti, Glavina i Graca te obližnjih uvala, polja i brežuljaka (Karta 1). Sve navedeno nalazi se na području općine Baška i katastarske općine Draga Bašćanska. Istraživanja je provela udruga Centar za znanstveno-istraživački rad i popularizaciju arheologije ZipArh, a voditelji istraživanja bili su Matija Makarun i Dalibor Branković.³

¹ Faber 1987, str. 119; Brusić 1988, str. 113; Chevalier 1995, str. 38; Bolonić – Žic-Rokov 2002, str. 483.

² Brusić 1988, str. 113; Mohorovičić 1995, str. 127; Šiljeg 2001, str. 38.

³ Istraživanja su financirana sredstvima za financiranje javnih potreba u kulturi Primorsko-goranske županije, a izuzev spomenutih voditelja, na istraživanjima su sudjelovali Franka Ovčarić, mag. archaeol., Lia Vidas, mag. archaeol., Filip Vukoja, mag. archaeol., Vito Benvin, mag. archaeol., Izabela Andrašić, mag. archaeol., Lucija Fundurulić, mag. archaeol. te Juraj Makarun.

Slika 1: Zračna fotografija predjela Vinca (D. Branković, modificirala: L. Vidas)

Cilj istraživanja bio je zabilježiti postojeće stanje crkve sv. Nikole i utvrde Veli grad, kako bi se pokrenule mjere zaštite, rekognoscirati okolni teren u potrazi za tragovima naseljavanja i utvrditi moguću povezanost navedenih objekata u kulturnom krajoliku te probno istražiti pojedine lokacije zbog utvrđivanja stratigrafije lokaliteta i potencijala za sustavna arheološka istraživanja.

2. POVIJEST ISTRAŽIVANJA

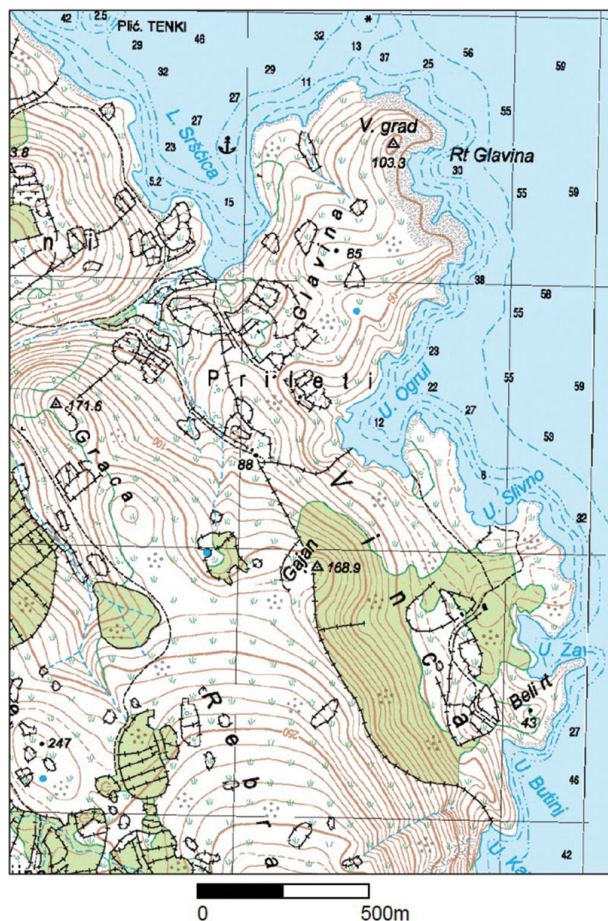
O položajima obuhvaćenima u ovome radu postoji svega nekoliko objava, a prvi spomen Vince u arheološkome kontekstu donosi don F. Bulić 1881. god. kada spominje prapovijesnu kamenu sjekiru pronađenu upravo na tom području⁴. Crkva sv. Nikole u uvali Ogrul prvi se put spominje 1453. god. kao posjed knezova Frankopana, a knez Ivan ju je zajedno s kapelom sv. Jurja darovao krčkom biskupu Franji iz Modruša⁵. Početak i povijest te crkve nisu poznati u izvorima, a tradicija s njome povezuje postojanje samostana. Tako I. Feretić piše da su ondje bili fratri sv. Petra pustinjaka., a I. I. Cubich kaže da je tu bio prastari samostan u kojem su stanovali „bijeli fratri sv. Nikole, zvani ‘grčki fratri’“⁶. Prema R. Starcu, upravo je ovo crkva sv. Nikole, titular *Mikula*

⁴ Bulić 1881.

⁵ Bolonić – Žic-Rokov 2002, str. 483.

⁶ Prema: Bolonić – Žic-Rokov 2002, str. 483.

naveden na Baščanskoj ploči koji je u to vrijeme bio povezan s opatijom sv. Lucije u Jurandvoru⁷. Crkvu spominje i A. Faber tijekom istraživanja utvrde na Velom gradu, no bez značajnijih zaključaka⁸. Godine 1988. Z. Brusić daje detaljan opis crkve i crtež njezina tlocrta te spominje da je crkva nadživjela utvrdu (Veli grad) koju stavlja u neposrednu vezu s njom⁹. *Duga upotreba ovog sakralnog objekta vidljiva je po nizu građevinskih izmjena kao što je pregradnja zidova, zatvaranje prozora na apsidi, ispuna jedne lezene, novi otvori i dr. Uvala Ogrul mogla je biti sklonište i istezalište manjeg broja brodova, a plodna zaravan Vince, s više lokava, mogla je malobrojnim stanovnicima utvrde pružiti osnovne uvjete za život.*¹⁰ Navedeni zaključci mogu se preslikati i na ostala razdoblja prošlosti, ponajprije na razdoblje prapovijesti. Kao ostatke ranokršćanske crkve iz 6. st. s manjim samostanom pod neposrednom opasnošću od urušavanja i brojnih prekopavanja spominjuju K. Regan i B. Nadilo¹¹ te napominju kako toponim Ogrul dolazi od antičkog naziva *ager* odnosno zemljišni posjed što zaključuje i R. Starac¹². Takav zaključak daje naslutiti da je Vinca bila intenzivno poljoprivredno iskorištavana u razdoblju kasne antike i ranog srednjeg vijeka, a moguće i ranije. Kao crkvu iz 6. ili 7. stoljeća spominjuju i P. Chevalier¹³ i W. Bowden¹⁴, a slično zamjećuju A. Mohorovičić¹⁵, M. Jurković i T. Turković¹⁶ te A. Janeš¹⁷. Svi ju uglavnom smještaju u razdoblje Justinijanove rekonkviste kao i utvrdu Veli grad. R. Starac tvrdi da najstarijoj fazi crkve pripadaju zagrađene lezene i prozori te da je na njezinu pročelju naknadno zazidan danas nevidljivi zvonik¹⁸.

Karta 1: Karta navedenih položaja koji su bili predmet terenskog istraživanja (preuzeto s geoportal.dgu.hr; modifikirao: D. Branković)

⁷ Starac 2010, str. 47.

⁸ Faber 1987, str. 119.

⁹ Brusić 1988, str. 113.

¹⁰ Brusić 1988, str. 113.

¹¹ Regan – Nadilo 2010, str. 67.

¹² Starac 2010, str. 47.

¹³ Chevalier 1995, str. 38–39.

¹⁴ Bowden 2018, str. 549.

¹⁵ Mohorovičić 1995, str. 127.

¹⁶ Jurković – Turković 2014, str. 35.

¹⁷ Janeš 2015, str. 127.

¹⁸ Starac 2010, str. 47.

Uz to, R. Starac tvrdi i da se na području Vince nalaze zidovi antičkih i kasnoantičkih zgrada te napominje da se, prema tamo pronađenom ranokršćanskom mramornom kapitelu oltarnog stola, u blizini nalaze i ruševine starokršćanske crkve sv. Jakova¹⁹.

Utvrdu Veli grad spominju i detaljno opisuju tek A. Faber²⁰ i Z. Brusić²¹, a Faber daje i detaljan tlocrt te opis stanja očuvanosti²². Uz to, ona napominje moguću dataciju ovog objekta u 4. st., ali i u ranobizantski period, odnosno u 6 st.²³ Povezuje ju također s utvrdom Korintija na jugoistočnoj strani otoka Krka koja se i u novije vrijeme djelomično istraživala²⁴. Utvrda i crkva pregledno se spominju i u dva diplomatska rada, no bez novih zaključaka²⁵. Sustavna iskopavanja i detaljna istraživanja ovoga područja do danas nisu pokrenuta iako je riječ o izrazito bogatom arheološkom krajoliku s već na prvi pogled vidljivim prapovijesnim i kasnoantičkim ostacima. Godine 2018. pokrenut je projekt dokumentacije crkve sv. Nikole pod vodstvom arheologa M. Makaruna, J. Burmaza i D. Tresića Pavičića u suradnji s udrugom *Processus Montanus* kada je napravljen 3D model crkve i nacrt trenutnog stanja²⁶.

3. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

S obzirom na to da su ostatci crkve sv. Nikole u izrazito lošem stanju očuvanosti te im prijeti urušavanje, iskopavanje na samome lokalitetu trenutno nije moguće zbog neposredne opasnosti od pada zidova koji su na dijelovima oslonjeni na svega jedan red kamena (Sl. 2). Uz to, crkva nije jedini arheološki lokalitet na tome području, a način njezine izgradnje koji upućuje na kasnoantičku/ranosrednjovjekovnu izgradnju daje naslutiti i postojanje dodatnih objekata, naselja i drugih tragova koji pripadaju razdoblju kasne antike i ranoga srednjeg vijeka.

Stoga su crkva, utvrda i njihov bliži okolni prostor stavljeni u prvi plan analize i istraživanja, a na obližnjim predjelima (Vinca, Glavina, Prileti i Graca) je 2019. godine izvršen pregled terena u potrazi za tragovima pokretnih i nepokretnih arheoloških nalaza koji su u mogućoj vezi s crkvom. Prvotni pregled ovih predjela obuhvaćao je posjet unaprijed određenim toponimima i markacijama u prostoru (uzvišenja, lokve, suhozidne strukture itd.) te bilježenje potencijalnih pokretnih i/ili nepokretnih arheoloških nalaza radi detaljnijeg arheološkog terenskog pregleda i probnih arheoloških iskopavanja u sljedećim kampanjama istraživanja.

Arheološki terenski pregled obavljen je samo na području Vince unatoč postojanju iznimnog potencijala i na drugim navedenim predjelima. Obuhvaćao je detaljni površinski pregled pojedinih unaprijed određenih zona označenih slovima engleske abecede od A do T uz postojanje krške, nepristupačne obalne zone X koja se nije pregledavala (Karta 2). Zone su određene postojećim antropogenim ili prirodnim granicama u prostoru koje su uglavnom bili recentni suhozidi, ali i značajne razlike u vegetaciji ili reljefu. Pojedine zone podijeljene su na manje jedinice – sektore, ovisno o koncentraciji površinskih nalaza i veličini zone. Ovakva metodologija istraživanja isko-

¹⁹ Starac 2010, str. 47.

²⁰ Faber 1987, str. 119.

²¹ Brusić 1988, str. 113.

²² Faber 1987, str. 119.

²³ Faber 1987, str. 119.

²⁴ Šiljeg 2008; Šiljeg 2013.

²⁵ Prce 2018, str. 90; Benvin 2021, str. 61–62.

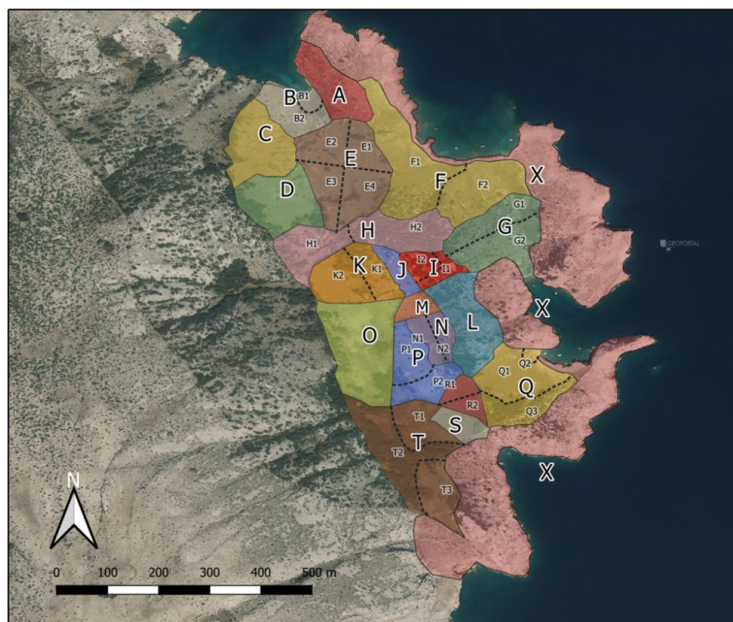
²⁶ Tresić Pavičić – Burmaz 2018.

Slika 2: Zračna fotografija trenutnog stanja crkve sv. Nikole (autor: D. Branković)

rištena je zbog izrazito obraslog područja s brojnim izdancima matične stijene i nemogućnosti i neisplativosti korištenja ustaljenih metoda rekognosciranja. Prilikom pregledavanja zabilježene su strukture koje nisu recentnog postanka, sve postojeće lokve i kamene gomile, a svi pronađeni pokretni površinski nalazi su prikupljeni uz bilježenje lokacije pronalaska prema zoni i sektoru. Uz navedeno, na određenim zonama napravljeni su tzv. *shovel test pits* dimenzija 20 x 20 x 20 cm kako bi se kroz obrasli teren mogao dobiti uvid u slojeve ispod površine zemlje. Međutim, na većini pregledanog područja predjela Vinca to nije bilo potrebno s obzirom na to da su gotovo svaku pregledanu zonu bile djelomično površinski raskopale divlje životinje. Sve pronađene strukture georeferencirane su i zabilježene u popisu struktura (Tab. 1). Strukture su podijeljene prema mjestu pronalaska – strukture pronađene prvotnim pregledom terena na predjelima Glavina i Prileti dokumentirane su brojevima od 1 do 6, strukture oko crkve sv. Nikole dokumentirane su brojevima i slovom A od 1A do 10A, a strukture pronađene tijekom terenskog pregleda Vinca dokumentirane su brojevima i slovom B od 1B do 42B. Sve strukture su definirane jednim od 8 naziva (suhozid/zid, objekt, cisterna/pojilo, lokva, gomila, cesta/put, gumno i grobnica).

Termin suhozid/zid korišten je za sve kamene strukture neprekinutog niza kamena neovisno o visini i dužini koje prema stratigrafskoj analizi i subjektivnom mišljenju arheologa nisu recentnog postanka. Važno je napomenuti i da su gotovo svi postojeći zidani zidovi (uključujući i crkvu sv. Nikole i utvrdu Veli grad) građeni od lomljenog kamena povezanog mortom naizgled loše kvalitete uz veliku primjesu morskog šljunka te se on u većoj mjeri gotovo u potpunosti raspao. Termin suhozid/zid stoga najbolje odgovara takvim pronađenim strukturama s obzirom na to da niti

Karta 2: Karta s prikazanim položajima određenih zona i sektora na predjelu Vinca (preuzeto s geoportal.dgu.hr; izradio: D. Branković)

prilikom detaljnog pregleda nije moguće utvrditi je li riječ o zidanoj strukturi bez interveniranja u samu strukturu ili arheološkog iskopavanja.

Naziv objekt dodijeljen je svim strukturama koje su tvorile kompleksan oblik koji bi mogao sugerirati da je riječ o stambenom ili gospodarskom objektu. Na takvim strukturama obično se mogao uočiti jedan ili više uglova objekta, kompleksniji način zidanja ili sigurni tragovi morta ili žbuke.

Cisterna/pojilo je termin koji je korišten za antropogene intervencije u prostoru bilo da je riječ o udubljenjima u živoj stijeni ili obzidanim ukopanim objektima koji su služili za skladištenje vode za napajanje ljudi ili životinja. S druge strane, sve zabilježene lokve prirodna su udubljenja u terenu ponekad uz antropogene intervencije.

Naziv gomila korišten je za sve antropogene nakupine kamena u prostoru koje nisu prepoznate kao urušenja objekata, a preostala dva naziva: cesta/put, gumno i grobnica su objekti čija je posebna namjena prepoznata prilikom pregleda te nisu uvršteni među ostale objekte.

Probna arheološka iskopavanja napravljena su na unaprijed određenim lokacijama koje su pokazale potencijal postojanja kulturnih slojeva nakon terenskog pregleda. Sveukupno su iskopane četiri probne sonde dimenzija 2 x 2 m od kojih jedna na predjelu Prileti i tri na predjelu Vinca. Prilikom iskopavanja sav pokretni materijal prikupljen je prema pronađenim stratigrafskim jedinicama, a po završetku istraživanja napravljeni su georeferencirani 3D modeli sondi.

Uz navedena istraživanja, prostor oko crkve sv. Nikole detaljno je očišćen te su dokumentirane sve površinski uočene strukture. Unatoč čišćenju crkve prilikom projekta dokumentiranja 2018. godine, gusta niska i srednje visoka vegetacija potpuno su prekrile okolni prostor te je vidljivost spomenutih popratnih objekata bila izrazito loša. Na području oko crkve nije se odvijalo arheološko istraživanje niti se interveniralo u postojeće kamene strukture i kamena urušenja već je sve zabilježeno u stanju u kojem je zatečeno. Nakon istraživanja napravljen je 3D model crkve i bližeg okolnog prostora te je izrađen nacrti plan postojećih objekata i urušenja na lokalitetu (Sl. 3).

Slika 3: Crtež crkve i dokumentiranih struktura u bližjoj okolini (autor: D. Branković)

Zračnim fotografijama snimljen je cijeli predio Vinca uz pomoć bespilotne letjelice te su fotografije naknadno pregledane u potrazi za mogućim vidljivim tragovima nepokretnih arheoloških nalaza.

4. REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Rezultati terenskog pregleda 2019. godine dali su naslutiti postojanje arheološkog potencijala na predjelu Prileti te na predjelu Vinca u blizini crkve sv. Nikole (Zone A i B) i oko spomenutih recentnih objekata na središnjem dijelu Vinca (Zone I i J). Zračne fotografije pokazale su i potencijalne stambene objekte na području uvale Slivno (Zona F) (Sl. 4).

Tijekom tri kampanje istraživanja dokumentirano je sveukupno 58 struktura od čega 6 na predjelima Glavina i Prileti, 10 na području uvale Ogrul te 42 na području Vinca. Navedeni broj struktura ne predstavlja stvaran broj postojećih struktura s obzirom na veoma slabu preglednost terena, devastaciju gotovo cijelog središnjeg dijela Vinca te nemogućnost precizne datacije određenih suhozidnih struktura koje nisu dokumentirane zbog mogućnosti da je riječ o recentnim građevinama.

Od pokretnih nalaza sveukupno je prikupljeno 28 ulomaka prapovijesne uporabne keramike, 443 ulomka antičke uporabne keramike, 67 ulomaka antičke građevinske keramike, 3 ulomka uporabne novovjekovne keramike, 10 ulomaka novovjekovne građevinske keramike, 2 fragmenta žbuke/morta i 2 metalna predmeta (Graf. 1–3). Uporabna keramika razvrstana je prema dijelovima posuda te je napravljena statistička analiza (Graf. 4).

4.1. Crkva sv. Nikole

Zatečeno stanje crkve i njezina okolica dokumentirani su zračnom fotografijom, a okoliš je očišćen od raslinja kako bi se povećala vidljivost crkve i okolnih objekata zbog bolje dokumentacije i interpretacije. Crkvi i strukturama u okolici dodijeljeni su brojevi nazivi struktura (od 1A do 10A), a nakon čišćenja stanje je fotodokumentirano te je izrađen 3D model i orto crtež (Sl. 3). Pronađen je svega jedan fragment uporabne keramike i to ulomak vrata cilindrične amfore tipa *Spathaion* 2 koja se datira u 5. ili 6. st.²⁷ (T. 1, 1). Građevinska keramika nije prikupljena, a većinom

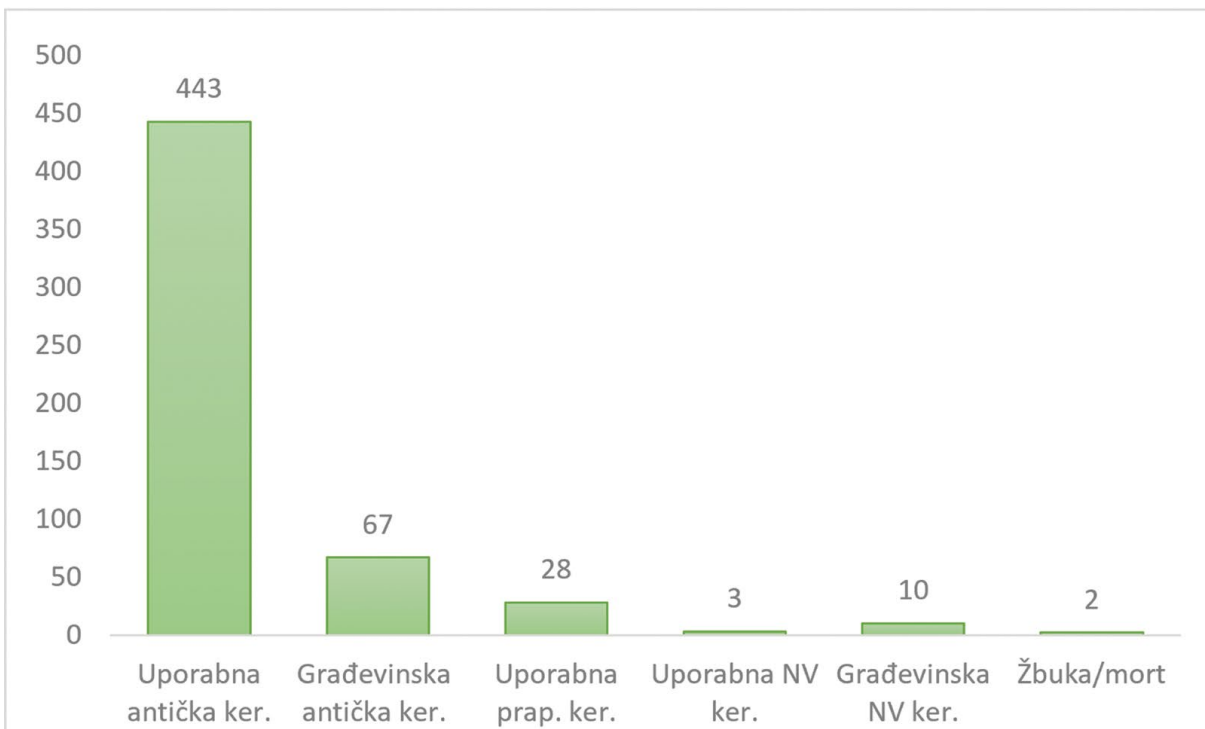
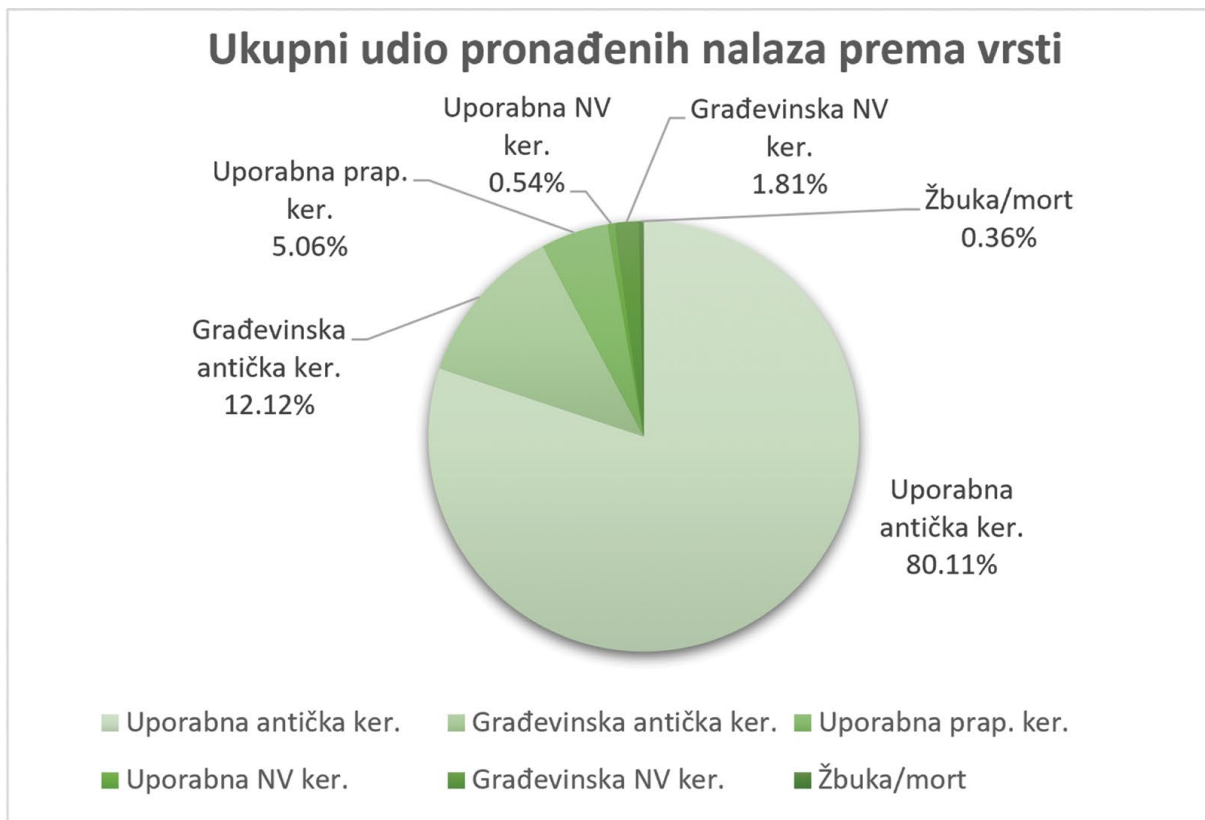
²⁷ Karađole – Grbić 2022, str. 161, T. XIV: 5, 6, 8.

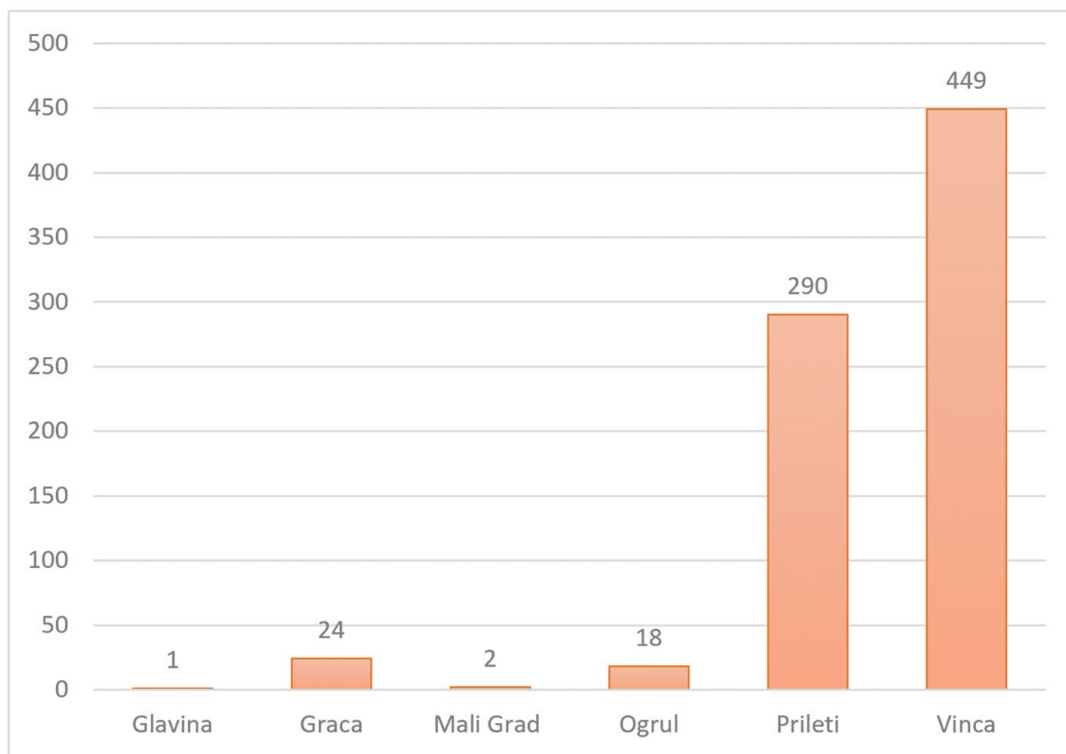
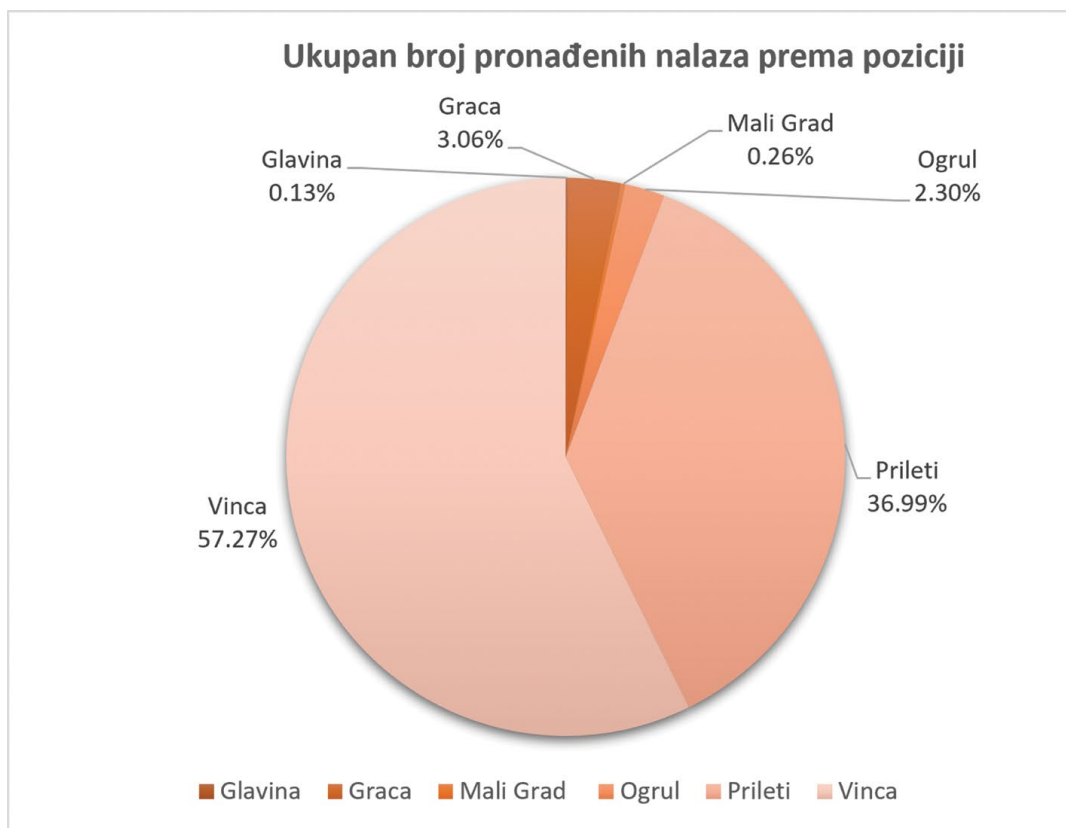
Slika 4: Zračna fotografija uvale Slivno s naznačenim položajima pojedinih struktura (autor: D. Branković)

je bila riječ o krovnim kanalicama crkve. U blizini crkve pod gustim raslinjem zabilježena su i dva pristupna puta s Vince od kojih jedan vodi prema crkvi, a druga prema većoj zaravni iznad plaže u uvali Ogrul (navedeni putovi nisu posebno dokumentirani već će se to napraviti po čišćenju terena od raslinja u budućim kampanjama istraživanja). Čišćenjem crkve otkriveni su navedeni objekti čiji su zidovi tek djelomično bili vidljivi prije uklanjanja raslinja. Položaj i orijentacija većine dodatnih objekata ne poklapa se u potpunosti s orijentacijom crkve, a način njihove gradnje i materijal korišten pri njoj upućuju na to da je riječ o potencijalno starijoj gradnji. Zidovi od pravilnih klesanaca i čvršćeg veziva razlikuju se od lomljenaca povezanih grubim mortom od kojih je izgrađena crkva, a orijentacija odstupa za otprilike 15 stupnjeva istočno. Gotovo sve strukture prate spomenutu orijentaciju. Bitno je napomenuti da je crkva prema dostupnoj literaturi nekoliko puta pregrađivana, prepravljana i nadograđivana što se vidi i u zatvaranju prozora i vrata, nadograđivanju apside i nekoliko vidljivih objekata na prostoru mogućeg narteksa²⁸.

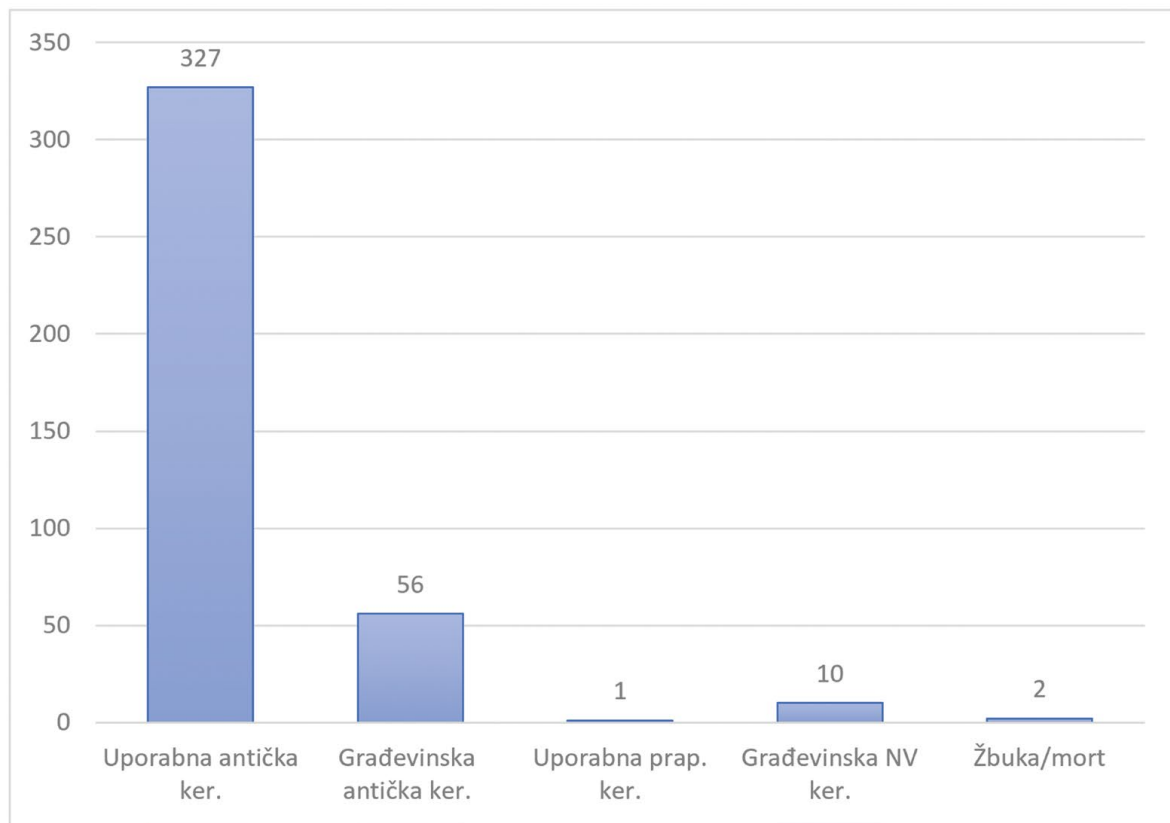
²⁸ Brusić 1988, str. 113; Regan – Nadilo 2010, str. 67.

Grafikon 1: Grafikon s prikazom ukupnog udjela pronađenih nalaza prema vrsti na svim pregledanim lokacijama (autorica: L. Vidas)

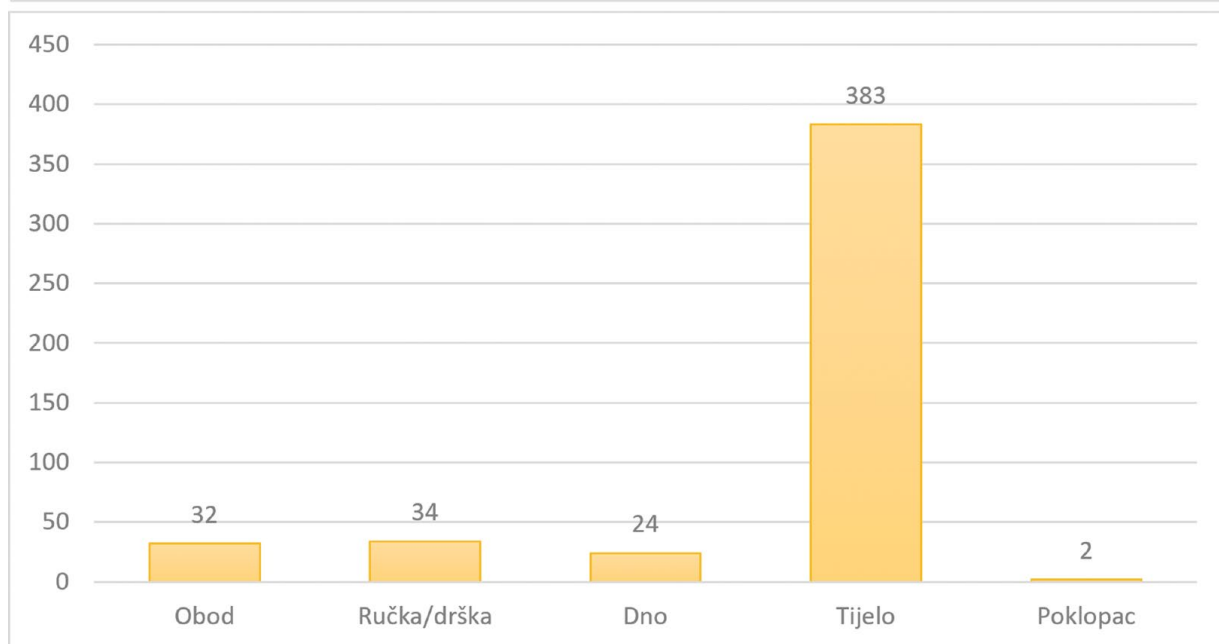
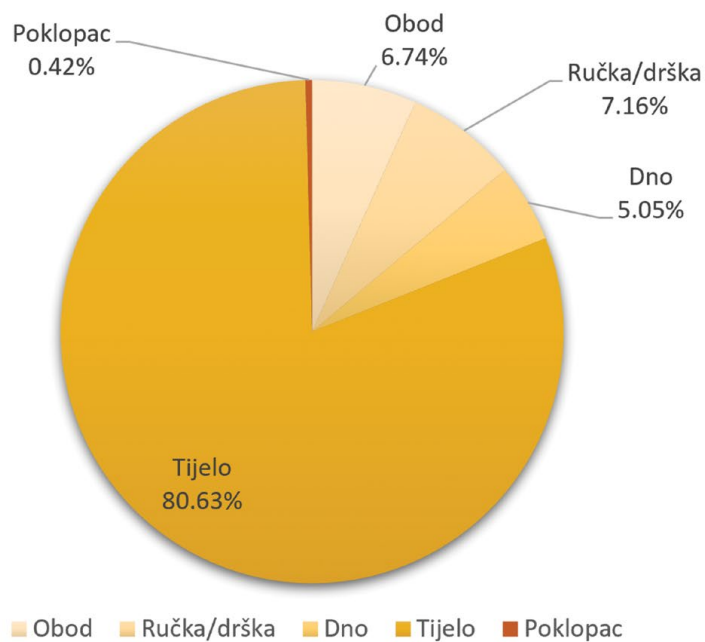

Grafikon 2: Grafikon s prikazom količine pronađenih nalaza prema pregledanoj poziciji (autorica: L. Vidas)

Grafikon 3: Grafikon s prikazom ukupnog udjela pronađenih nalaza prema vrsti na predjelu Vinca (autorica: L. Vidas)

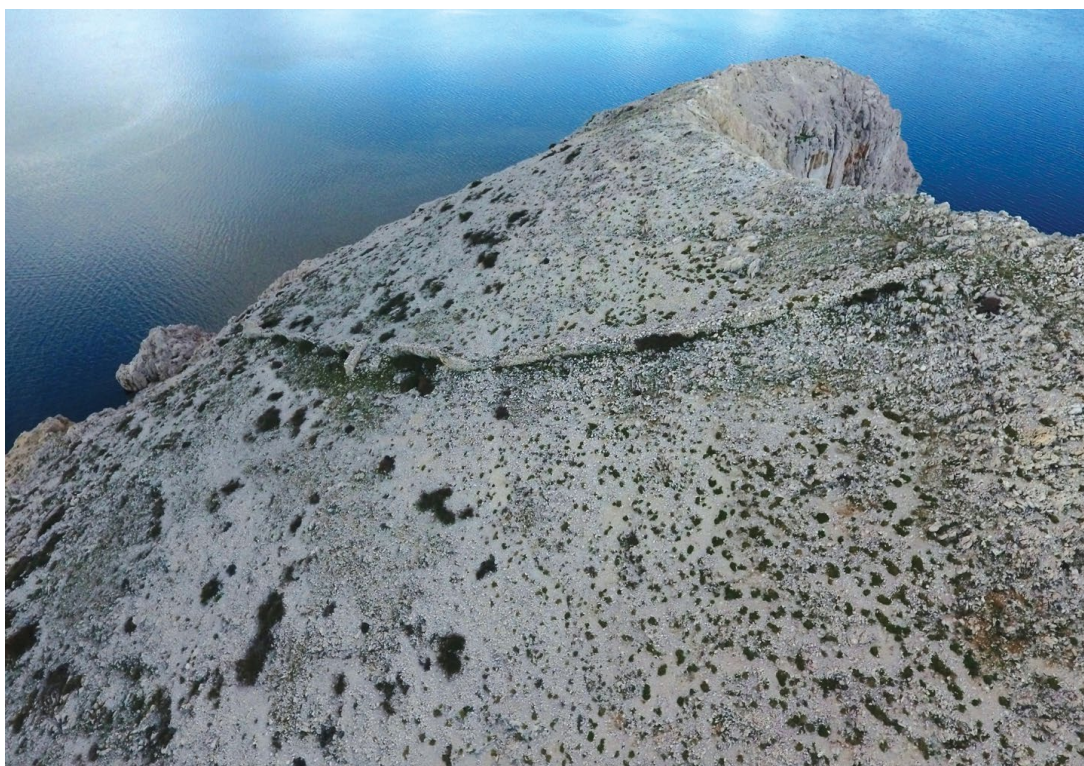
Ukupan udio pronađenih nalaza prema dijelu posude

Grafikon 4: Grafikon s prikazom ukupnog udjela pronađenih keramičkih nalaza prema dijelu posude (autorica: L. Vidas)

Slika 5: Pogled s jugoistoka na apsidu crkve (autor: D. Branković)

Slika 6: Zračna fotografija utvrde Veli grad (autor: F. Vukoja)

Slika 7: Pogled iz utvrde Veli grad kroz ulaz u smjeru zapada (foto: D. Branković)

4.2. Utvrda Veli grad i predio Glavina

Utvrda Veli grad na predjelu Glavina je kao jedan od središnjih elemenata ovoga projekta pregledana radi utvrđivanja postojećeg stanja i pokušaja pronalaska drugih pokretnih ili nepokretnih arheoloških nalaza neposredno vezanih uz nju. Glavina je izrazito krški, teško prohodni poluotok bez većeg raslinja i sa strmim liticama sa sjeverne, istočne i južne strane. Sa zapadne strane moguć je pristup s kopna iz smjera predjela Prileti. S jugozapadne strane utvrde nalazi se plitka vrtača na kojoj je tijekom pregleda pronađen svega jedan komad prapovijesne keramike, što je ujedno i jedini pokretni nalaz pronađen u blizini utvrde. Sama se utvrda nalazi na najvišoj točki poluotoka Glavina (103,3 mnv) i od nje se, u blago isprekidanoj liniji, spušta prateći strmi teren prema sjeveru (Sl. 6). Riječ je o već prije opisanoj strukturi²⁹ koja je jednostavne gradnje: zid širine 82 cm građen od lomljenog kamena, spojen grubim mortom koji je otprilike na sredini presječen velikim ulazom (Sl. 7). Ulaz je širine od 2,85 do 2,90 m, a dužine 5,65 m. Zid je u izrazito lošem stanju, na mjestima sačuvan do visine od 2,4 m, a na najvišem vrhu u potpunosti nedostaje i pretače se u kružnu suhozidnu građevinu koja je vjerojatno recentnog postanka. Sveukupna sačuvana duljina zida je oko 115 metara. Zid zatvara ulaz na krajnji, izrazito strmi sjeverni dio poluotoka

²⁹ Faber 1987, str. 116–118.

Slika 8: Zračna fotografija strukture 2 na položaju Mali grad (foto: F. Vukoja)

Glavina. S istočne strane zida, odnosno unutar areala utvrde, vidljivo je sveukupno 10 (po pet sa svake strane ulaza) kontrafora koji su u toliko lošem stanju očuvanosti da im je nemoguće odrediti točnu namjenu. Područje na kojem struktura leži izrazito je krško i nema tragova sedimenta niti pokretne arheološke građe te se na temelju toga sama struktura ne može pobliže datirati. Direktni prilaz utvrdi s mora i/ili kopna moguć je samo sa zapada i to iz smjera uvale Sršćica.

Na predjelu Glavina se, nedaleko od utvrde Veli grad, na 420 metara zračne udaljenosti nalazi položaj Mali grad na visinskoj koti od 85,9 mnnv. Riječ je o kompleksnoj suhozidnoj građevini izgrađenoj tehnikom slaganja megalitskih blokova i popunjavanjem manjim lomljencima koja je sa zapadne strane visoka 6 – 7 metara (Sl. 8). Građevina je smjera sjeverozapad-jugoistok, a u tlocrtu je oblika ključa sveukupne duljine oko 40 m s velikom izdubljenom kružnom građevinom unutarnjeg promjera oko 10 m do koje vodi jasno vidljiv polukružni suhozidni put sa zapada. Iz sredine kružne građevine nastavlja se u smjeru juga stepeničasti visoki izdanak – zid prema strmoj padini. Izdanak je sveukupne širine (zajedno s urušenim kamenom) oko 13 metara, a na njemu su jasno vidljive tri zidane stepenice s obje strane. Na najvišem dijelu izdanka vidljiva su dva udubljenja. Suhozidna struktura je većinom urušena sa svih strana, a oko nje nisu vidljivi nikakvi tragovi drugih struktura kao niti pokretnih arheoloških nalaza. Na njoj su pronađena dva ulomka keramičke građe koju se na osnovi fature i izgleda može okvirno datirati u prapovijest.

Slika 9: Zračna fotografija južnog dijela predjela Prileti s naznačenim pronađenim strukturama (D. Branković, modificirala: L. Vidas)

4.3. Predio Prileti

Predio Prileti nalazi se jugoistočno od uvale Sršćica između predjela Glavina i Graca, a riječ je o manjoj udolini obrasloj u gusto neprohodno raslinje i ispresijecanoj brojnim suhozidima. Jugoistočni dio toga predjela, koji gleda na uvalu Ogrul, prohodan je uz nešto bolju vidljivost i s njega se s lakoćom može doći do predjela Glavina i do same uvale Ogrul. Zapadno od spomenute strukture na položaju Mali grad pregledane su plodne površine ograđene recentnim suhozidima, no na njima nije pronađen arheološki materijal. Na tome području nalazi se i prirodna lokva toponima Priletina koja i danas služi kao izvor vode za napajanje stoke. Prilikom pregleda južne i jugoistočne strane predjela Prileti dokumentirane su četiri strukture (Sl. 9). U jednome od suhozida te djelomično prohodnom putu pronađena je veća količina uporabne i građevinske keramike. Na rubu spomenutog puta se sporadično mogu razaznati rubnjaci od većeg kamena, a može se ispratiti u duljini od gotovo 180 metara. Nakon pregleda zračnih fotografija utvrđeno je da je vjerojatno riječ o putu starijeg postanka koji vodi i prema utvrdi Veli grad. Uz put je s južne strane dokumentiran i jedan objekt s vidljivim uglom unutar većeg urušenja, a na njemu su pronađeni ulomci kasnoantičke uporabne i građevinske keramike. Zapadno od tog objekta, također s južne strane puta, uočava se masivna suhozidna struktura uz koju je također pronađena veća količina kasnoantičke keramike, no zbog stanja očuvanosti tu strukturu nije bilo moguće precizno interpretirati.

Slika 10: Zračna fotografija Vinca sjeverno od recentnih objekata s naznačenim položajima pronađenih struktura (D. Branković, modificirala: L. Vidas)

4.4. Predio Vinca

Predio Vinca je prilikom terenskog pregleda podijeljen na sveukupno 21 zonu od kojih je 12 dodatno podijeljeno na manje sektore (Karta 2). Pregledane su sve zone osim zone A, odnosno zone oko crkve sv. Nikole te zone X odnosno neprohodne, strme obalne zone na istočnim dijelovima Vinca. Središnji dio Vinca relativno je ravan te je poljoprivredno iskorištavan do recentnih razdoblja o čemu svjedoče brojni suhozidi, a sam toponim sugerira na uzgoj vinove loze³⁰.

Na ovome području terenskim pregledom i sondažnim istraživanjima prikupljeno je sveukupno 327 ulomaka antičke uporabne keramike, 56 ulomaka antičke građevinske keramike, 10 ulomaka novovjekovne građevinske keramike, 2 fragmenta morta, 2 metalna predmeta i jedan ulomak prapovijesne keramike (Graf. 3). Bitno je napomenuti da se prilikom terenskog pregleda nije prikupljala sva pronađena građevinska keramika. Unutar svih zabilježenih zona na Vinci pronađeni su arheološki nalazi iz vremena kasne antike, a najviše na području recentnih objekata (zone I i J), u zonama F i Q, što su zone padina prema uvalama Slivno i Zavratnica te u zoni R koja je najintenzivnije poljoprivredno iskorištavana do recentnih razdoblja. Većina pronađenih pokret-

³⁰ Navedena tvrdnja potvrđena je kazivanjem lokalnog stanovništva iz Vrbnika.

Slika 11: Fotografija zidanog objekta (autor: D. Branković)

nih arheoloških nalaza nalazila se ugrađena unutar recentnih suhozida ili na područjima koje su iskopale divlje životinje.

Od svih struktura pronađenih na predjelu Vince (sveukupno 42), najbrojniji su suhozidi/zidovi (14), slijede objekti (13), lokve (7), cisterne/pojila (3), gomile (2) te po jedna cesta/put, grobnica i gumno. Najveće koncentracije objekata nalaze se u zonama F i G odnosno na području oko uvale Slivno, te u zoni B u blizini crkve sv. Nikole i uvale Ogrul. Na središnjem prostoru Vince, zbog devastiranosti lokaliteta, nije bilo moguće sa sigurnošću utvrditi postojanje starijih objekata, a na području ostalih zona uglavnom se nalaze lokve, cisterne i suhozidi što sugerira poljoprivredni i stočarski karakter terena.

Na sjeveroistočnoj strani modernog stambenog objekta u zoni I nalazi se put omeđen klesanci-
ma čiji postanak sigurno nije vezan uz moderne objekte te je na njemu pronađena kasnoantička uporabna i građevinska keramika (Sl. 10). Put se može pratiti prema istoku do polja s pastirskim stanom u zoni G te do obale uvale Slivno na sjeveru gdje se gubi u gustom niskom raslinju. Pregledom zračnih fotografija utvrđen je još jedan put u istome smjeru kao i prethodno pronađeni, no oko 50 metara sjevernije na Vinci, nedaleko od spomenute kuće, kao i još nekoliko vijugavih, modernijih stazica koje vode do uvale Ogrul, a koje u trenutnoj fazi nisu dokumentirane (Sl. 10). Od svih dokumentiranih struktura bitno je izdvojiti zidani objekt u zoni F (Sl. 11) na području kojeg je iskopana probna sonda 4, zidanu grobnicu u zoni G (Sl. 12) koja se nije detaljno istraživala te kružno gumno (Sl. 13) u zoni P koje je vjerojatno srednjovjekovnog ili novovjekovnog postanka.

Slika 12: Fotografija zidane grobnice (autor: D. Branković)

Slika 13: Zračna fotografija kružnog gumna (autor: D. Branković)

Slika 14: Zračna fotografija lokaliteta Mala Graca, (autor: F. Vukoja)

4.5. Predio Graca

Gradina Mala Graca svojom visinom i oblikom dominira prostorom i zasigurno je imala važnu ulogu u prošlosti ovoga krajolika. Gradina je ekstenzivno pregledana, a prikupljeni su uzorci dijagnostičke keramike te su opisno definirane i pronađene strukture koje se nisu upisivale u postojeći popis struktura. Najznačajnija struktura na gradini Mala Graca je polukružni masivni megalitski bedem koji ju okružuje s jugoistočne strane odnosno one strane na kojoj je ona najpristupačnija (Sl. 14). Uz bedem na jugoistočnoj strani je pronađen i objekt pravokutnog oblika orijentiran istok-zapad i pruža se dužinom od oko 25 m. Struktura je suhozidna, prapovijesnog je postanka i usko je vezana uz bedem – moguće kula ili promatračnica (Sl. 15). Terenskim pregledom utvrđeno je kako gradina obiluje prapovijesnom keramikom. Unutar bedema nalazi se zaokruženi zaravnati prostor koji je vjerojatno služio za obitavanje ljudi u razdoblju od srednjeg brončanog do željeznog doba na temelju preliminarne analize keramičkog materijala.

4.6. Probna sonda 1

Položaj prve probne sonde na području Vince određen je prema rezultatima ekstenzivnog terenskog pregleda kada je utvrđena veća količina keramike u uvali Slivno, ali i veća količina sedimenta. Navedene činjenice omogućuju dublji iskop i mogućnost očuvanja kulturnih slojeva i netaknutih objekata, no sam naziv uvale i navedene velike količine sedimenta i pokretnih nalaza mogu upućivati i na prirodno taloženje materijala s obližnje uzvisine na kojoj su danas recentni objekti.

Slika 15: Fotografija suhozidne strukture i bedema gradine Graca (autorica: F. Ovčarić)

Probna sonda 1 bila je veličine 2 x 2 m i položaja sjever-jug, na sredini uvale Slivno (Sl. 16). U njoj su sveukupno dokumentirane 4 stratigrafske jedinice, a pronađena je manja količina pokretnih arheoloških nalaza. Sveukupno je prikupljeno 11 ulomaka uporabne i 2 ulomka građevinske antičke keramike. Jedan fragment keramičke zdjele s crvenim premazom vjerojatno pripada Hayesovoj formi 75, odnosno zdjeli ravnog dna i koljenasto izvučenog oboda s naglašenom usnom koja se datira u početak 5. st.³¹ (T. 1, 3). Utvrđeno je da se na najnižem području uvale Slivno, gdje je pronađena najveća koncentracija keramike prilikom terenskog pregleda, nalazio isključivo aluvijalni sediment potaknut oborinskim vodama koji je na tome mjestu nataložio keramiku obližnjih objekata na neposrednim uzvisinama koji bi se, prema spomenutom fragmentu zdjele, mogli datirati i u nešto starije razdoblje.

4.7. Probna sonda 2

Probna sonda 2 jedina je koja se nalazila na predjelu Prileti radi utvrđivanja stratigrafije na tome dijelu lokaliteta (Sl. 17). Iskopana je površina veličine 2 x 2 m smjera sjever-jug, a iskopavanjem je pronađena manja količina kasnoantičke uporabne keramike (11 ulomaka) istovjetne onoj na predjelu Vinca.

³¹ Hayes 1972, str. 124.

Slika 16: Zračna fotografija probne sonde 1 (autor: D. Branković)

4.8. Probna sonda 3

Položaj sonde 3 nalazio se unutar starog maslinika u blizini recentnih građevina na središnjem dijelu Vince (Sl. 18). Maslinik se stepenasto spušta od recentnih objekata prema sjeveru i sjeveroistoku, a okružen je suhozidima u kojima je prisutna veća količina kasnoantičke građevinske i uporabne keramike. Sonda je bila pozicionirana u smjeru sjeverozapad-jugoistok (prateći pad terena) dimenzija 2 x 2 metra. U površinskim slojevima uočeni su željezni čavli s drvenih čokota vinograda, što sugerira da se i na ovome području uzgajala vinova loza. Iskopavanjem sonde 3 prikupljeno je sveukupno 106 ulomaka antičke uporabne keramike i 7 manjih ulomaka antičke građevinske keramike. Utvrđeno je da na području recentnih vinograda nije bilo antičkih objekata, ali prisustvo antičke keramike u slojevima erozije te u obližnjim suhozidima sugerira postojanje naseobinskih elemenata u bližoj okolini.

4.9. Probna sonda 4

Sonda 4 otvorena je na najnižim padinama Vince u uvali Slivno na sjevernom uglu jednog od pronađenih objekata (Sl. 19). Cilj iskopavanja sonde 4 bio je utvrditi je li riječ o strukturi te potencijalno utvrditi njezinu dataciju i moguće gabarite te stratigrafiju i potencijal za daljnja istraživanja. Sonda je bila dimenzija 2 x 2 metra i bila je pozicionirana u smjeru sjeverozapad-jugoistok odnosno u smjeru pružanja spomenutog objekta. Uz iskopavanje sonde očišćeno je i cijelo područje objekta te se utvrdilo da je moguće riječ o pravokutnom objektu jednostavne gradnje dimenzija 10 x 7 metara (Sl. 20).

Slika 17: Fotografija probne sonde 2 (autor: F. Vukoja)

Slika 18: Fotografija probne sonde 3 (autor: D. Branković)

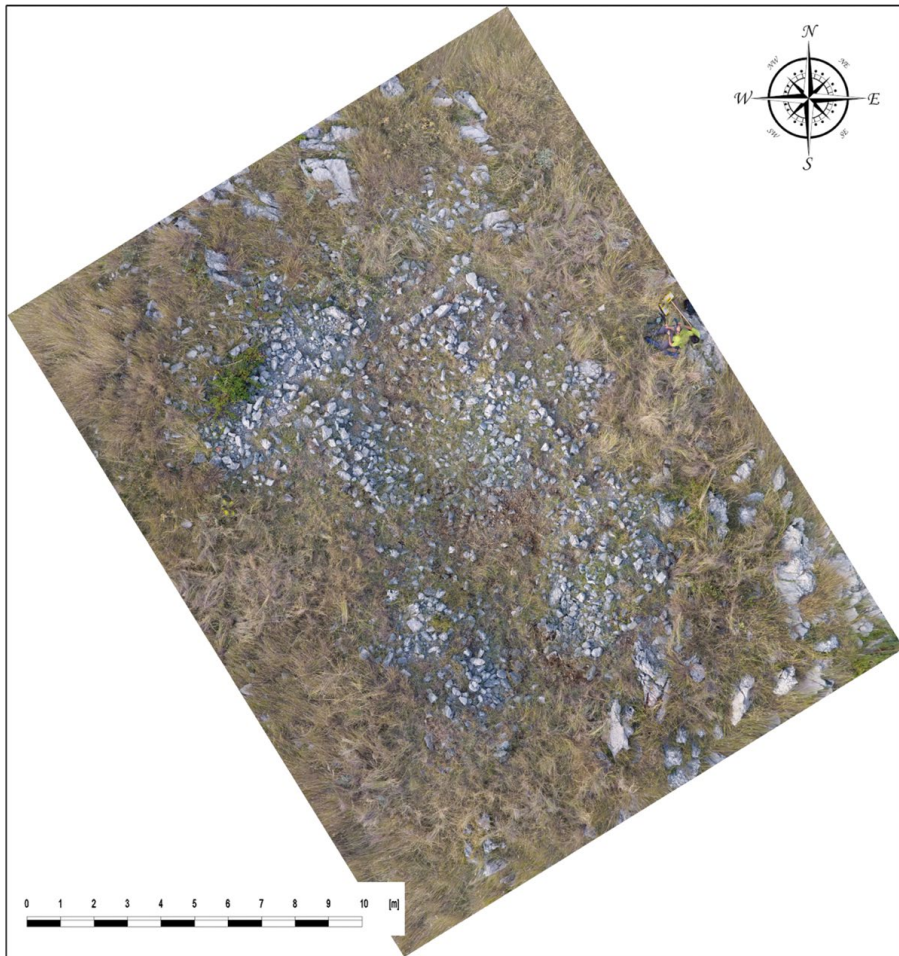

Slika 19: Fotografija probne sonde 4 (autor: D. Branković)

Iskopavanjem sonde 4 utvrđeno je da je objekt zidan lomljenim i djelomično priklesanim kamenom povezanim malterom obogaćenim morskim žalom, što je osobina gradnje vidljiva i na crkvi sv. Nikole i na utvrdi Veli grad. Unutrašnjost objekta je do najvišeg sačuvanog kamenog zida (SJ 4) duboka do 50 cm relativne visine, a sami zidovi su bili 54 cm debljine. S vanjske strane zida je vidljivo da je položen direktno na živu stijenu koja je služila kao temeljna stopa. Podnica objekta nije pronađena. Tijekom iskopavanja pronađena je keramika kasnoantičke fakture (sveukupno 8 fragmenata), no izuzetno lošeg stanja te jedan nepoznati željezni predmet, a prikupljen je i jedan uzorak žbuke sa zida.

5. RASPRAVA

Prema rezultatima istraživanja provedenim od 2019. do 2021. godine može se tvrditi da je cijelo pregledano područje od uvale Sršćica na sjeverozapadu do uvale Butinj na jugoistoku bilo iskorištavano u vremenu prapovijesti i antike, s jasno uočenim intenzivnim periodom iskorištavanja u vremenu kasne antike odnosno razdoblja Justinijanove rekonkviste. Nalazi pronađeni na područjima Prileti i Vinca daju naslutiti postojanje triju naseobinskih područja s elementima zidanih građevina i većom količinom uporabne i građevinske keramike koja se može datirati u navedeno razdoblje. Sigurni element naselja svakako je djelomično istraženi objekt u uvali Slivno koji prema načinu gradnje ne odstupa od ostalih građevina iz istog razdoblja na Kvarneru, no pronađeni pokretni nalazi unutar nje nisu precizno vremenski opredjeljivi zbog izrazito lošeg stanja očuvanosti. Međutim, svakako je riječ o fragmentima antičkih amfora i tegula. Na područjima koja okružuju istraživani objekt te recentne objekte na središnjem području Vinca pronađena je

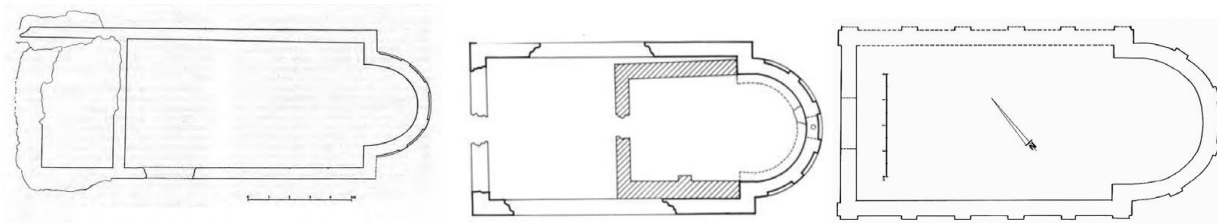

Slika 20: Ortofoto iz 3D modela objekta (autor: D. Branković)

najveća količina pokretnih arheoloških nalaza, no nisu pronađene druge zidane strukture kao niti crkva sv. Jakova koje R. Starac spominje u svojem radu³². Drugo naseobinsko područje vezano je uz uvalu Ogrul i crkvu sv. Nikole, a manja količina pronađenih struktura treba se tek detaljno istražiti. U tu zonu svakako ulazi i okoliš crkve, gdje neke pronađene strukture odstupaju od smjera pružanja i načina gradnje same crkve, a preliminarnom stratigrafskom analizom neke od njih potencijalno upućuju na stariju dataciju. Prileti, područje koje se nalazi na svega 500 metara zračne udaljenosti od uvale Ogrul, treća je zabilježena naseobinska zona. Nekoliko pronađenih potencijalnih suhozidnih objekata, put s rubnjacima i velika količina kasnoantičke uporabne i građevinske keramike sa sigurnošću upućuju na postojanje stambenog ili gospodarskog kompleksa na tome predjelu. Dodatne okolnosti su i postojanje mnoštva lokava i obradive površine, no cijeli predio Prileti nužno je intenzivno pregledati kako bi se navedeni zaključci mogli potvrditi.

Pronađena potencijalna naselja stoga bi bila u direktnoj vezi s utvrdom Veli grad i crkvom sv. Nikole, što cijelo područje čini jedinstvenom cjelinom usko povezanom s ostalim utverdama i crkvama na istaknutim položajima na istočnoj obali otoka Krka iz tog razdoblja. Riječ je o utvr-

³² Starac 2010, str. 47.

Slika 21: Usporedba tlocrta spomenutih crkava – lijevo: Sv. Nikola u uvali Ogrul (Brusić 1988), sredina: Sv. Kuzma i Damjan iznad Barbata (Jurković – Turković 2014) i crkva nepoznatog titulara na Korintiji (Tomičić 1986)

dama na otoku Sv. Marko, na položaju Punta zidine kod Šila te na poluotoku Sokol istočno od Baške – Korintija. Navedeni položaji međusobno su udaljeni oko 10 km zračne linije što sugerira planski izgrađene lokacije za kontrolu plovnih putova između otoka Krka, ali i prema velebitskom kanalu, a tome služe i utvrđeni položaji na obalnoj strani – gradina Sopalj (Sv. Kuzma) iznad Triblja, gradina Kotor iznad Crikvenice, gradina Sv. Juraj između Selca i Bribira, Bribir (*Varvaria*) te utvrda Lopar u Novom Vinodolskom³³. Spomenuti utvrđeni položaji dio su fortifikacijskog sustava iz razdoblja Justinijanove rekonkviste, izgrađenog pred kraj bizantsko-gotskih ratova radi osiguranja pomorskog prometa duž istočne obale Jadrana³⁴. Utvrde su vjerojatno služile i kao refugiji u razdoblju opasnosti za stanovništvo koje je obitavalo u blizini³⁵, a za to je služila i utvrda Veli grad, za stanovništvo koje je, prema svemu sudeći, živjelo na predjelima Prileti i Vinca³⁶. Najbliža istovremena utvrda na obali koja je u direktnoj vizualnoj komunikaciji s utvrdom Veli grad je utvrda u Loparu u Novom Vinodolskom, a s položaja na Glavini moguća je vizualna komunikacija od Jurjeva (*Lopsica*) do Crikvenice (*Ad Turres*) na Primorju te Korintija i Punta zidine kod Šila na Krku³⁷. Justinijanov sustav utvrda štutio je važan pomorski trgovački pravac duž Jadrana od Konstantinopola na jugu do Salone, Ravene i Akvileje na sjeveru³⁸. Uz navedene lokalitete na istočnoj obali Krka zabilježeni su i kasnoantički lokaliteti na poluotoku Voz, iznad uvale Lončarica u blizini Rudina, crkva sv. Petra kod Šugara, položaji Opatija i Kloštar kod Šila te Sv. Mavar iznad Vrbnika³⁹. Utvrda Korintija i predio Bosar koji se nalaze oko 10 km jugoistočno od uvale Ogrul se, kao jedan od najvažnijih kasnoantičkih lokaliteta na istočnoj obali otoka Krka, često spominju u dostupnoj literaturi⁴⁰. Crkva nepoznatog titulara unutar utvrde na Korintiji pokazuje elemente gradnje istovjetne onima na crkvi sv. Nikole u uvali Ogrul⁴¹, a sličnosti se uočavaju i na crkvi sv. Kuzme i Damjana unutar ranobizantskog kastruma iznad Barbata na otoku Rabu⁴² (Sl. 21).

³³ Starac 2000, str. 47.

³⁴ Gunjača 1986, str. 127, 131.

³⁵ Jurković – Turković 2016, str. 16.

³⁶ Šiljeg 2001, str. 38.

³⁷ Šiljeg 2001, str. 38.

³⁸ Gluščević – Grosman 2015, str. 123.

³⁹ Starac 2000, str. 47.

⁴⁰ Tomičić 1986, str. 151; Faber 1987, str. 121; Brusić 1988, str. 113; Tomičić 1988, str. 34–35; Karač 1995, str. 290; Mohorovičić 1995, str. 127; Šiljeg 2001, str. 39–46; Šiljeg 2008, str. 85; Ciglencečki 2009, str. 208; Šiljeg 2013; Benven 2021, str. 63–69.

⁴¹ Tomičić 1986, str. 148–151.

⁴² Brusić 1989, str. 113; Jurković – Turković 2014, str. 35.

Razliku čini položaj crkve sv. Nikole izvan pripadajućeg kastruma, dok se većina sakralnih objekata ovog razdoblja nalazi unutar kastruma i to najčešće u samom središtu odnosno na uzvišenju⁴³, što je slučaj i kod spomenutih crkava u utverdama Korintija i Sv. Kuzme i Damjana. Uz crkvu sv. Nikole iznimku čine crkva sv. Ivana na Orudi⁴⁴ te crkva nepoznatog titulara na otoku Veliki Sikavac južno od otoka Paga⁴⁵. S druge strane, utvrda Veli grad nema istovjetnih paralela na istočnoj obali Jadrana. A. Faber sličnosti u gradnji vidi na sustavu *Claustra Alpium Iuliarum*⁴⁶, no pronađeni pokretni i nepokretni nalazi upućuju na mlađu dataciju. Jedini lokalitet koji bi odgovarao smještaju, načinu gradnje i dataciji utvrde Veli grad jest lokalitet na Punta zidine kod Šila⁴⁷, no taj lokalitet nikada nije istraživan niti je na njemu napravljena detaljna analiza struktura. Utvrda Veli grad svakako je bila važno utočište za ondašnje stanovništvo koje je obitavalo u okolici, ali i za posade brodova koji su se vjerojatno sidrili i vezali u uvali Sršćica. Važno je također napomenuti da je uvala Sršćica, koja se nalazi sa zapadne strane predjela Glavina, izrazito zaštićena od vjetrova te da je ona zapravo ušće nekadašnjeg velikog potoka čija je cijela udolina i danas izrazito plodna, no obrasla visokom vegetacijom. B. Šiljeg pogrešno navodi da je riječ o lošije zaštićenoj uvali, odnosno da je uvala Ogrul bolje zaštićena i dublja⁴⁸. Bulić, prema kazivanju lokalnog stanovništva, tvrdi da je uvala Ogrul pogodna tek da se u nju pristane manjim brodom prilikom opasnosti kako bi se izvukao na obalu te da veći brodovi sigurno nisu imali tu mogućnost zbog izrazite izloženosti vjetrovima⁴⁹.

Analizom keramike utvrđeno je da se većina pronađenih nalaza može datirati u razdoblje od 5. do 7. st., uključujući nalaze sa svih pregledanih predjela izuzev predjela Graca. Najraniji sigurno datirani nalaz svakako je fragment spomenute zdjele s crvenim premazom s početka 5. st. Brojni nalazi narebrenе keramike (T. 2, 2–5) pronađeni su na predjelima Prileti i Vinca. Vjerojatno je riječ o istočnomediteranskim *Late Roman 1* i *Late Roman 2* amforama koje se datiraju od 4. do 7. st.⁵⁰ ili *Late Roman 5/6* koje se datiraju od 5. do 7. stoljeća⁵¹.

Terenski pregled gradine Graca ukazao je na postojanje iznimno velike utvrđene gradine pretpostavljeno naseobinskog tipa koja se može preliminarno datirati u razdoblje od kraja srednjeg brončanog doba do početka željeznog doba⁵². Gradine prapovijesnog postanka česte su na Kvarneru⁵³, a naročito na otocima⁵⁴. Međutim, nedovoljno su istražene, a pružaju obilje informacija o veoma bitnom, prijelaznom razdoblju ljudske prošlosti kada područje istočnog Jadrana i unutrašnjosti Hrvatske naseljavaju nosioci kultura srednjeg i kasnog brončanog doba koji će se kasnije razviti u prve poznate etnike na našim prostorima. Gradina Graca pokazuje elemente slične elementima na ostalim gradinama Kvarnera, a njezina veličina sugerira boravak velikog broja ljudi. Blizina plodne zaravni Vinca i postojanje prapovijesnog monumentalnog objekta na području Mali grad

⁴³ Benvin 2021, str. 24.

⁴⁴ Benvin 2021, str. 24.

⁴⁵ Gluščević – Grosman 2015, str. 130–132.

⁴⁶ Faber 1987, str. 119.

⁴⁷ Šiljeg 2001, str. 38.

⁴⁸ Šiljeg 2001, str. 36.

⁴⁹ Bulić 1881, str. 43.

⁵⁰ Karađole – Grbić 2022, str. 163.

⁵¹ Višnjic *et al.* 2010, str. 236.

⁵² Prapovijesna keramika trenutno je u obradi.

⁵³ Miroslavljević 1974; Blečić-Kavur 2014.

⁵⁴ Marchesetti 1924; Ćus Rukonić 1982.

potvrđuju iskorištavanje cijelog kulturnog krajolika obuhvaćenog ovim projektom od srednjeg brončanog doba do danas s najvećim naglaskom upravo na razdoblja prijelaza s kasnog brončanog na starije željezno doba te na razdoblje kraja Rimskog Carstva i početka bizantskog gospodarenja Jadranom.

6. ZAKLJUČAK

Nizom terenskih pregleda i probnih arheoloških iskopavanja istraženi su predjeli Glavina, Prileti, Graca i Vinca na jugoistočnoj obali otoka Krka nedaleko od Vrbnika. Središnji fokus istraživanja bili su crkva sv. Nikole u uvali Ogrul i utvrda Veli grad na predjelu Glavina. U dosada dostupnoj literaturi njihova gradnja smještena je u razdoblje Justinijanove rekonkviste što je potvrđeno ovim istraživanjima. Crkva sv. Nikole je u izrazito lošem stanju očuvanosti i neprestano se urušava te joj je nužno potrebna konzervacija i zaštita. Identična situacija prisutna je i kod utvrde Veli grad. Stoga je cilj projekta bio izraditi podloge za daljnja arheološka istraživanja, zabilježiti postojeće stanje spomenutih objekata, rekognoscirati okolni prostor i utvrditi moguću povezanost navedenih objekata u kulturnom krajoliku te probno iskopati pojedine lokacije.

Površinskim pregledom utvrđeno je da se ulomci uporabne i građevinske keramike koja se može datirati od 5. do 7. st. mogu pronaći na gotovo svim pregledanim površinama. Potencijalne zidane strukture prisutne su na tri mikrolokacije unutar predjela Vinca i Prileti te čine naseobinska područja usko vezana uz crkvu i utvrdu. Fragmenti kasnoantičke građevinske keramike dodatno potvrđuju navedenu teoriju. Stariji nalazi kasnoantičke keramike iz 5. st. pronađeni prilikom iskopavanja sugeriraju da je potencijalno naselje postojalo i prije razdoblja Justinijanove rekonkviste, no navedena tvrdnja moći će se dokazati daljnjim istraživanjima. Izuzev kasnoantičke faze ovog kulturnog krajolika, jasno je vidljiva i prapovijesna faza. Ulomci prapovijesne keramike prisutni su u manjoj mjeri na području Vince i Glavine, ali monumentalna suhozidna struktura na lokalitetu Mali grad te gradina Mala graca upućuju na izuzetnu važnost ovog područja u navedenom razdoblju.

Daljnjim istraživanjima zasigurno će se pobliže interpretirati cjelokupno naseljavanje i iskorištavanje navedenog područja u prošlosti. Položaj plodne i zaravnjene zone otoka Krka u inače nepristupačnom krajoliku koji gleda prema obali i prapovijesnim gradinama te antičkim naseljima i utverdama na položajima od *Tarsatice* do *Senie* od iznimne je važnosti za proučavanje prapovijesnog i kasnoantičkog razdoblja na Kvarneru.

LITERATURA

- Benvin 2021 V. Benvin, *Starokršćansko sakralno graditeljstvo na kvarnerskom otočju*, diplomski rad, Zadar 2021.
- Blečić-Kavur 2014 M. Blečić-Kavur, *Na razmeđu svjetova za prijelaza milenija: kasno brončano doba na Kvarneru*, Zagreb 2014.
- Bolonić – Žic-Rokov 2002 M. Bolonić – I. Žic-Rokov, *Otok Krk kroz vjekove*, Krk 2002.
- Bowden 2018 W. Bowden, „The early christian archaeology of the Balkans“, u: D. K. Pettegrew – W. R. Caraher (ur.), *The oxford handbook of early Christian archaeology*, Oxford 2018.
- Brusić 1988 Z. Brusić, „Kasnoantička utvrđenja na otocima Rabu i Krku“, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 13, Zagreb 1988, 111–119.
- Bulić 1881 F. Bulić, „Na obranu sjekire kamenite dobe našaste u Vrbniku“, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 3/1, Zagreb 1881, 41–44.
- Chevalier 1995 P. Chevalier, *Salona II. Recherches archéologiques franco-croates à Salone. Ecclesiae dalmatiae. L'architecture paléochrétienne de la province romaine de Dalmatie (IVe-VIIe S.) [En dehors de la capitale, Salone] Tome I: Catalogue* 194/1, Split – Rim 1996.
- Ciglencečki 2009 S. Ciglencečki, „Justinijanovo utvrđivanje Ilirika“, *Archaeologia Adriatica* 3, Zadar 2009, 205–222.
- Ćus-Rukonić 1982 J. Ćus-Rukonić, „Arheološka topografija otoka Cresa i Lošinja“, *Izdanja Hrvatskog arheološkog društva* 7, Zagreb 1982, 9–17.
- Faber 1987 A. Faber, „Osvrt na neka utvrđenja otoka Krka od vremena prethistorije do antike i srednjeg vijeka“, *Prilozi* 3–4 (1986–1987), Zagreb 1987, 113–140.
- Gluščević – Grosman 2015 S. Gluščević – D. Grosman, „Nova Bizantska utvrda na otočiću Veliki Sikavac kod otoka Paga“, *Diadora* 29, Zadar 2015, 121–150.
- Gunjača 1986 S. Gunjača, „Kasnoantička fortifikacijska arhitektura na istočnojadranskom priobalju i otocima“, *Materijali* 22, Novi Sad 1986, 124–136
- Hayes 1972 J. W. Hayes, *Late Roman Pottery*, London 1972.
- Janeš 2015 A. Janeš, „Late Antique Rural Complex by the church of St. Chrysogonus in Glavotok (Island of Krk)“, *Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 6, Zagreb 2015, 9–22.
- Jurković – Turković 2014 M. Jurković – T. Turković, „Utvrda Sv. Kuzme i Damjana u Barbatu na otoku Rabu. Revizijska istraživanja“, *Rapski zbornik* 2, Rab 2014, 15–36.
- Karač 1995 Z. Karač, „Tragovi bizantskog urbanizma u Hrvatskoj“, *Prostor* 3/2 (10), Zagreb 1995, 285–298.
- Karađole – Grbić 2022 A. Karađole – N. Grbić, „Keramički nalazi i ostali pokretni arheološki materijal s lokaliteta Ošlje-Gradac“. *Archaeologia Adriatica* 16, Zadar 2022, 143–201.
- Marchesetti 1924 C. Marchesetti, *Isole del Quarnero – Nozitie degli scavi*, Trst 1924, 121–148.

- Mirosavljević 1974 V. Mirosavljević, „Gradine i gradinski sistemi u prehistorijsko i protohistorijsko doba – I. dio – Nalazišta: (otoci Cres i Lošinj)“, *Arheološki radovi i rasprave* 7, Zagreb 1974, 259–301.
- Mohorovičić 1995 Mohorovičić, „Starokršćanske sakralne građevine na kvarnerskim otocima Cresu, Lošinj, Iloviku, Orudi, Krku, Sv. Marku i Rabu“, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 35, Split 1995, 123–131.
- Prce 2018 I. Prce, *Graditeljstvo razdoblja cara Justinijana I. na istočnoj obali Jadrana u svijetlu povijesnih i arheoloških izvora*, diplomski rad, Mostar 2018.
- Regan – Nadilo 2010 K. Regan – B. Nadilo, „Crkveno graditeljstvo. Stare crkve u sjevernom dijelu Krka“, *Građevinar* 62, Zagreb 2010, 57–69.
- Starac 2000 R. Starac, „Sakralna arhitektura srednjovjekovnog Vinodola“, *Senjski zbornik* 27, Senj 2000, 45–96.
- Starac 2010 R. Starac, „Najstarije crkve na otoku Krku“, *Krčki kalendar*, Krk 2010, 27–49.
- Šiljeg 2001 B. Šiljeg, *Vojna arhitektura Justinijanovog doba na sjevernom hrvatskom primorju*, magistarski rad, Zagreb 2001.
- Šiljeg 2008 B. Šiljeg, „Arheološko istraživanje lokaliteta Mala luka i Baška na Krku 2007.“, *Anali instituta za arheologiju* 4, Zagreb 2008, 84–87.
- Šiljeg 2013 B. Šiljeg, „Analiza digitaliziranih snimaka cikličkih snimanja kao pomoć u arheološkim istraživanjima na primjeru Korintije na Krku“, *Bilten znanstvenog vijeća za daljinska istraživanja* 17, Zagreb 2013, 35–41.
- Tomičić 1986 Ž. Tomičić, „Novija ranosrednjovjekovna istraživanja odjela za arheologiju“, *Prilozi* 3–4 (1986–1987), Zagreb 1986, 141–173.
- Tomičić 1988 Ž. Tomičić, „Arheološka svjedočanstva o ranobizantskom vojnom graditeljstvu na sjevernojadranskim otocima“, *Prilozi* 5–6 (1988–1989), Zagreb 1988, 29–53.
- Tresić Pavičić – Burmaz 2018 D. Tresić Pavičić – J. Burmaz, *Snimka postojećeg stanja sakralnog objekta u uvali Ogrul na otoku Krku. K.Č. 6631/2, K.O. Draga Bašćanska*, Izvještaj, Zagreb 2018.
- Višnjic et al. 2010 J. Višnjic – L. Bekić – I. Pleština, „Arheološka istraživanja na prostoru antičke uljare u uvali Marić (Porto Marricio) kod Barbarige, Ranocarski gospodarski kompleks – utočište kasnoantičkog stanovništva“, *Portal – Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda* 1, Zagreb 2010, 229–260.

DALIBOR BRANKOVIĆ, FRANKA OVČARIĆ I LIA VIDAS

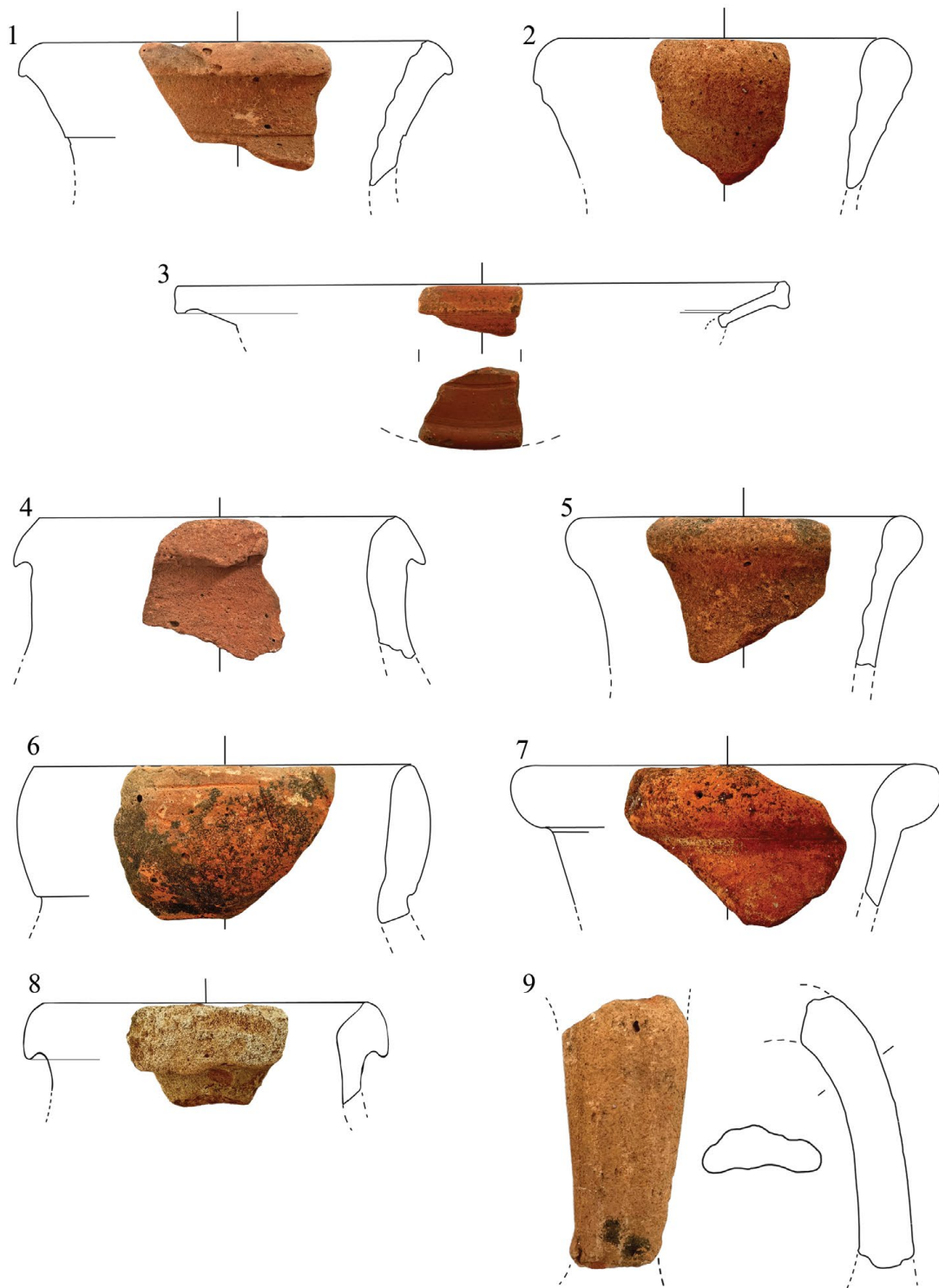
RESULTS OF THE FIELD SURVEY AND ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS OF THE CULTURAL LANDSCAPE AROUND OGRUL BAY ON THE ISLAND OF KRK (2019–2021)

Fertile plain known as Vinca is found on the southern part of the eastern coast of the island of Krk. Along with areas of Glavina, Prileti and Graca, it was main objective of the extensive and intensive archaeological field survey. The northern part of the Vinca area descends into the Ogrul Bay, where the ruins of the St. Nicholas Church are visible. Access to Ogrul Bay and the mentioned areas can only be achieved from the sea or via a hiking trail starting in Potovošće Bay near Vrbnik. Along with the said Church, one of the focuses of the survey was fortress Veli grad on the area of Glavina. Besides the St. Nicholas Church and the fortress ruins, there are likely other indicators of past settlement in this area, but their contexts, history, and relationship with other contemporary archaeological sites on Krk and the eastern Adriatic coast remain incompletely understood. In the period from 2019 to 2021, a series of field surveys and trial archaeological excavations were conducted in the Ogrul Bay, Vinca, Prileti, Glavina, and Graca areas on the southeast coast of the island of Krk, near Vrbnik. The research was carried out by the Center for Scientific Research and Archaeological Popularization ZipArh, led by Matija Makarun and Dalibor Branković. The goal of the research was to record the current state of the St. Nicholas Church and the Veli grad Fortress, to initiate conservation measures, to survey the surrounding terrain for signs of settlement, and to determine possible connections between these structures in the cultural landscape. The results of the extensive field survey in 2019 suggested the existence of a settlement horizon in the Prileti and Vinca areas, with elements of stone buildings and a significant quantity of pottery dating from the late antiquity period. Aerial photographs indicated potential residential structures in the Slivno Bay area. Subsequent fieldwork in 2020 and 2021 led to the georeferencing of potential structures, the collection of movable archaeological artifacts, and the documentation of structures. Overall, 58 structures were documented during the research, including 6 in the Glavina and Prileti areas, 10 in the Ogrul Bay area (near St. Nicholas Church), and 42 in the Vinca area. The quantity of structures does not necessarily represent the actual number of existing structures due to the challenging terrain, the devastation of the central Vinca area, and the difficulty in precisely dating certain dry-stone structures that were not documented because they may be recent constructions. The collected artifacts included fragments of prehistoric and late roman pottery, metal objects, and architectural elements. The majority of the pottery could be dated to the 4th to 7th centuries AD. The St. Nicholas Church and Veli grad Fortress were found to date back to the period of emperor Justinian, but earlier remains and structures hint at an even older settlement history. The research also revealed a prehistoric phase, potentially dating back to the late Bronze Age and early Iron Age, with the discovery of megalithic structures and pottery fragments in the Glavina area. These findings suggest the presence of a substantial ancient settlement, adding to the historical richness of the region. The location of the St. Nicholas Church, Veli grad Fortress, and surrounding archaeological sites establishes a unique cultural landscape with connections to other forts and churches on the eastern coast of Krk. These sites are part of the fortification system built during the time of Justinian's reconquest to protect maritime trade routes along the eastern Adriatic coast. This network of fortifications played a crucial role in safeguarding both the local population and passing ships during times of danger. In conclusion, the research conducted on the southeast coast of the island of Krk has provided valuable insights into the history of settlement and utilization of this area from prehistoric times to the late antiquity period. The findings suggest the presence of multiple settlement horizons, including late antique and prehistoric phases, making this region an important archaeological site. Further research will undoubtedly provide a more detailed understanding of the past and the cultural landscape of the area. Conservation efforts are also necessary to protect the St. Nicholas Church and Veli grad Fortress, which are currently in a state of deterioration.

Keywords: *Krk, Ogrul, field survey, Church of St. Nicholas, Veli grad Fortress, Prehistory, Late Antiquity, Iustinian*

TABLE

T. 1.

T. 2.

